

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy Ludvíka Davida, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatelky **D. Č.**, zastoupené Zuzanou Candigliota, advokátkou, se sídlem Burešova 6, Brno, proti výroku I. rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 31. 10. 2017 č. j. 22 Co 266/2017-420 a výroku I. rozsudku Okresního soudu v Nymburce ze dne 22. 3. 2017 č. j. 11 P 123/2012-365, za účasti Krajského soudu v Praze a Okresního soudu v Nymburce jako účastníků řízení a nezletilé A. J., zastoupené opatrovníkem Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí, se sídlem Šilingrovo náměstí 3/4, Brno, a M. J., zastoupeného Mgr. Ing. Pavlem Bezouškou, advokátem, se sídlem Žižkovo náměstí 2, Čáslav, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

- I. Ústavní stížnost se zamítá.**

- II. V řízení vedeném před Okresním soudem v Nymburce pod sp. zn. 11 P 123/2012 a Krajským soudem v Praze pod sp. zn. 22 Co 266/2017 byla porušena základní práva nezletilé vedlejší účastnice na participaci na řízení, které se jí dotýká, podle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a na projednání věci v její přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.**

Odůvodnění:

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Podanou ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí Krajského soudu v Praze a Okresního soudu v Nymburce, která byla vydána ve věci péče o soudu o nezletilou vedlejší účastnici, dceru stěžovatelky a vedlejšího účastníka. Konkrétně výrokiem I. rozsudku Okresního soudu v Nymburce ze dne 22. 3. 2017 č. j. 11 P 123/2012-365 bylo k návrhu vedlejšího účastníka ve věci významné pro nezletilou, na níž se rodiče nemohou dohodnout, rozhodnuto o nahrazení nesouhlasného stanoviska stěžovatelky tak, že je dáván souhlas s přeočkováním nezletilé vedlejší účastnice proti záškrtu, tetanu a dávivému kašli acelulární pertusovou složkou spolu s aplikací páté dávky inaktivované očkovací látky proti přenosné dětské obrně. Výrokem I. rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 31. 10. 2017 č. j. 22 Co 266/2017-420 byl rozsudek okresního soudu potvrzen; ústavní stížností je toto rozhodnutí krajského soudu napadeno v rozsahu, v němž byl potvrzen výrok I. napadeného rozsudku okresního soudu.

2. Na základě rozsudku Okresního soudu v Nymburce ze dne 21. 3. 2013 č. j. 11 P 123/2012-93, o schválení dohody stěžovatelky a vedlejšího účastníka jako rodičů, byla nezletilá vedlejší účastnice svěřena do střídavé výchovy rodičů. V době soudního řízení, v jehož rámci byla vydána ústavní stížností napadená rozhodnutí, bylo nezletilé vedlejší účastnici jedenáct, respektive dvanáct let.

3. Dne 4. 1. 2017 byl okresnímu soudu doručen návrh vedlejšího účastníka na rozhodnutí ve věcech pro nezletilé dítě významných, na nichž se rodiče nemohou dohodnout, konkrétně ve věci změny adresy trvalého bydliště nezletilé vedlejší účastnice a ve věci jejího očkování proti záškrtu, tetanu, dávivému kašli a přenosné dětské obrně. Stěžovatelka s očkovaním nezletilé vedlejší účastnice nesouhlasila, a to z důvodu svého svědomí, světonázoru a smýšlení, přičemž se obávala o zdraví nezletilé a opírala se o informace o nežádoucích účincích vakcín. Poukazovala též na možnost zbytečnosti přeočkování, neboť nebylo lze vyloučit, že nezletilá měla v dané době dostatek protilátek po předchozích očkováních. Stěžovatelka zdůrazňovala i postoj a stanovisko samotné nezletilé, která si podle stěžovatelky očkování nepřála.

4. Dne 15. 2. 2017 proběhlo před okresním soudem jednání, jehož se nezletilá vedlejší účastnice osobně neúčastnila, ale byla zastoupena kolizním opatrovníkem Městem P. Dne 22. 3. 2017 proběhlo před okresním soudem další jednání, které bylo v průběhu přerušeno za účelem provedení pohovoru s nezletilou v kanceláři soudce za přítomnosti kolizního opatrovníka a bez přítomnosti rodičů a jejich právních zástupců. Při následných závěrečných řečech při jednání uvedl kolizní opatrovník nezletilé, že tato byla při pohovoru nepřiměřeně vystrašena, neúměrně jejímu věku jí totiž dříve byly zdůrazněny nemoci, k nimž by mohlo dojít. Kolizní opatrovník poukázal na zprávu lékaře, z níž vyplývá, že sporné očkování je v zájmu nezletilé, a závěrem apeloval na stěžovatelku, aby se do budoucna zdržela informací pro nezletilou děsivých.

5. Ve spise Okresního soudu v Nymburce se nachází protokol sepsaný z pohovoru s nezletilou (č. l. 360–361). Pohovor trval 25 minut, nezletilá při něm byla dotazována na svůj postoj k očkování a znalosti o této věci, na informace, které jí k tomu poskytli rodiče, na své zájmy, na cestování, na svou předchozí zkušenost s očkováním.

6. Rozsudkem ze dne 22. 3. 2017 č. j. 11 P 123/2012-365 Okresní soud v Nymburce nahradil nesouhlasné stanovisko matky nezletilé tak, že je dáván souhlas s přeočkováním nezletilé proti záškrtu, tetanu a dávivému kašli acelulární pertusovou složkou spolu s aplikací páté dávky inaktivované očkovací látky proti přenosné dětské obrně (výrok I.), zamítl návrh otce na nahrazení souhlasu matky se změnou trvalého bydliště nezletilé (výrok II.) a rozhodl o nákladech řízení (výrok III.). Okresní soud mimo vyjádření účastníků řízení vyšel také z odborného vyjádření praktického lékaře pro děti a dorost a člena České vakcinologické společnosti a z vyjádření praktického lékaře nezletilé. Soud shledal, že stěžovatelka neprokázala, že by její přesvědčení a názory byly postaveny na skutečných vědeckých podkladech, protože podle soudu nelze na jejich základě omezovat právo nezletilé na příznivý zdravotní stav; mimoto byl zohledněn dobrý zdravotní stav nezletilé a skutečnost, že v minulosti již několikrát očkování podstoupila, a to bez jakýchkoli negativních následků. Soud se přiklonil k názoru odborníků, že je větší nebezpečí onemocnění některou z očkovaných nemocí

než způsobení závažných následků očkování. Ke stěžovatelčině námitce výhradou svědomí soud odkázal na nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1253/14 ze dne 22. 12. 2015. Ke stanovisku samotné nezletilé pak konstatoval, že ta vzhledem ke svému věku a znalostem ještě nemůže problém očkování pochopit, ale opakuje to, co jí podsouvá stěžovatelka, která ji ovlivňuje značně expresivními prostředky; takovou prezentaci dané problematiky nezletilé pak soud považoval za nevhodnou. Zároveň však okresní soud závěrem poznamenal, že za daných okolností považuje přeočkování nezletilé fakticky za neproveditelné, a to pro reálné riziko její psychické újmy, s ohledem na vyvolaný nepřiměřený strach z očkování.

7. Výrok I. rozsudku okresního soudu napadla stěžovatelka odvoláním, výrok II. rozsudku napadl odvoláním vedlejší účastník. Stěžovatelka ve svém odvolání mimo argumentace k očkování nezletilé namítla také podjatost soudce okresního soudu, a to z důvodu jeho vystupování v průběhu soudního řízení.

8. Krajský soud o podaných odvoláních rozhodl po provedení jednání, na němž rodiče měli zajistit též účast nezletilé vedlejší účastnice. Poté, co stěžovatelka vyjádřila nesouhlas s dalším výsledkem nezletilé před soudem, odvolací soud na její přítomnosti netrval. Jednání u krajského soudu proběhlo dne 31. 10. 2017, a to bez přítomnosti nezletilé vedlejší účastnice i jejího kolizního opatrovníka, který se nedostavil. Kolizní opatrovník se k podaným odvoláním nevyjádřil ani písemně.

9. Rozsudkem ze dne 31. 10. 2017 č. j. 22 Co 266/2017-420 Krajský soud v Praze potvrdil rozsudek soudu prvního stupně (výrok I.) a rozhodl o nákladech odvolacího řízení (výrok II.). Krajský soud se zabýval namítanou podjatostí soudce okresního soudu, ale neshledal, že by stěžovatelkou popisované okolnosti svědčily o určitém vztahu soudce k věci, účastníkům či jejich zástupcům, a mohly tak zakládat důvod pro jeho vyloučení podle § 14 odst. 1 občanského soudního řádu. Krajský soud též přisvědčil rozhodnutí okresního soudu v otázce očkování nezletilé, přičemž zdůraznil, že v daném případě se jedná o tzv. povinné očkování proti infekčním nemocem, tedy zdravotní úkon, který je v souladu s právní úpravou povinný, a u nějž je tak i právo zákonných zástupců (rodičů) rozhodovat o péči o zdraví dítěte zákonem omezeno. Krajský soud též připomněl rozhodovací praxi Ústavního soudu (nálezy sp. zn. Pl. ÚS 16/14 a sp. zn. Pl. ÚS 19/14), v nichž byla zákonná úprava povinného očkování proti infekčním nemocem shledána ústavně konformní. V souladu s judikaturou Ústavního soudu (nálezy sp. zn. III. ÚS 449/06 a sp. zn. I. ÚS 1253/14) se pak krajský soud zabýval stěžovatelčinou námitkou výhrady svědomí. Konstatoval, že tato skutečnost by se prosadila spíše při projednávání případné odpovědnosti stěžovatelky za přestupek spočívající v porušení zákonné povinnosti; nicméně ani v projednávaném případě podle soudu nebyla naplněna kritéria pro využití tohoto zcela výjimečného institutu, a to vzhledem k tomu, že v daném případě nebyla výhrada svědomí založena na jednotném postoji obou rodičů, nezletilá již prodělala základní očkování včetně prvního přeočkování a navíc i očkování nepovinná, a to aniž by u ní byly zjištěny nějaké nežádoucí reakce na tato očkování.

10. Rozsudek Krajského soudu v Praze, stejně jako předchozí rozsudek Okresního soudu v Nymburce byly doručovány právní zástupkyni stěžovatelky, právnímu zástupci vedlejšího účastníka a ustanovenému koliznímu opatrovníkovi nezletilé (Městu

Poděbrady). Podle vyjádření tohoto kolizního opatrovníka, poskytnutého na vyžádání Ústavnímu soudu, ze strany kolizního opatrovníka (příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí) nebyla nezletilá seznámena s rozhodnutími soudů a věc ani otázka sporného očkování s ní nebyla projednávána; jediné setkání kolizního opatrovníka a nezletilé proběhlo při pohovoru s nezletilou prováděném soudcem Okresního soudu v Nymburce.

II. Argumentace účastníků a vedlejších účastníků řízení

11. Stěžovatelka má za to, že napadená rozhodnutí, jimiž bylo rozhodnuto o nahrazení jejího stanoviska a souhlasu s přeočkováním nezletilé vedlejší účastnice, porušují její ústavně zaručená práva, a to právo na spravedlivý proces, včetně rovnosti účastníků řízení dle čl. 36 odst. 1, ve spojení s čl. 2 odst. 1, a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“), svobodu myšlení a svědomí dle čl. 15 odst. 1 Listiny a dále její rodičovská práva a právo šířit informace a pečovat o zdraví své nezletilé dcery.

12. V souvislosti se svým právem na spravedlivý proces stěžovatelka namítá, že u soudu prvního stupně v dané věci rozhodoval podjatý soudce, který postupoval jednostranně, urážel ji a krátil její práva, zejména její možnost vyjádřit se při jednání, dále jednal s advokátem protistrany bez její přítomnosti a odmítl její důkazní návrhy. Oba soudy se navíc podle stěžovatelky nevypořádaly s její argumentací, a to zejména s její ústavněprávní argumentací (k právu na spravedlivý proces a nestranný soud, k výhradě svědomí) a dále s argumentací k možné přetrvávající imunitě nezletilé proti infekcím.

13. Dále má stěžovatelka za to, že obecné soudy ignorovaly její právo na svobodu myšlení a svědomí i právo na rodičovskou výchovu v souladu s tímto myšlením a svědomím a naopak ji kvůli jejímu přesvědčení dehonestovaly. Stěžovatelka odkazuje na rozhodovací praxi Ústavního soudu (nálezy sp. zn. I. ÚS 1253/14, sp. zn. Pl. ÚS 19/14 a sp. zn. III. ÚS 449/06) a připomíná výjimku z povinného očkování z důvodu myšlení, svědomí nebo náboženského vyznání. Zdůrazňuje, že její postoj k očkování nezletilé je založen na racionálních obavách ze závažných nežádoucích účinků očkování, které se vyskytly v rodině či u jejích známých, a i sama nezletilá měla ve věku pěti let po přeočkování nežádoucí účinky, byť ne tak závažného charakteru; navíc je zde možnost, že nezletilá má stále dostatek protilátek z předchozího očkování, tudíž další přeočkování je nyní zbytečné, respektive jen rizikové. Stěžovatelka též poukazuje na právo obou rodičů vychovávat nezletilou a sdílet s ní informace dle svého přesvědčení, myšlení, svědomí, jakož i na právo nezletilé přiklonit se více k názorům jednoho z rodičů. Stěžovatelka současně odmítá, že by nezletilou manipulovala, a má za to, že své postoje a informace k očkování sdělovala nezletilé citlivým způsobem. Naopak se domnívá, že nezletilou nevhodně manipuloval a zastrásoval vedlejší účastník (otec nezletilé).

14. Dále stěžovatelka kritizuje rozpor napadených rozhodnutí s názorem a zájmem nezletilé a uvádí, že v řízení nebyl objasněn zájem nezletilé s ohledem na konkrétní rizika a benefity očkování či neočkování za konkrétních okolností případu. Stěžovatelka zpochybňuje lékařské vyjádření, které bylo v řízení vyžádáno a provedeno, a namítá, že nebyly vůbec či dostatečně zodpovězeny podstatné otázky k rizikům a pozitivům

očkovaní, a navíc se soudy nevypořádaly ani s otázkou možné existence protilátek u nezletilé z předchozího očkovaní. Stěžovatelka poukazuje na několik odborných písemností k problematice očkovaní (výstupy Státního ústavu pro kontrolu léčiv, odborné lékařské články). Ve své replice pak stěžovatelka doplnila, že vynucování povinného očkovaní považuje za nemravné a protiústavní za situace, kdy stát dosud nepřevzal odpovědnost za újmu způsobenou povinným očkovaním a zároveň odmítá odškodňovat újmu způsobenou povinným očkovaním i na základě stávající obecné právní úpravy.

15. Podle stěžovatelky jsou tak napadená rozhodnutí postavena jen na tom, že očkovaní je stanoveno vyhláškou a o jeho prospěšnosti je přesvědčen i ošetřující lékař, aniž by soudy zohlednily stěžovatelkou předestřené odborné nebo ústavněprávní otázky. Stěžovatelka se však domnívá, že měl být respektován názor a autonomie nezletilé (včetně jejího práva přebírat názory jednoho z rodičů), a pokud by nezletilá nebyla shledána způsobilou sama rozhodnout v dané otázce, měly soudy přikročit k důkladnému, a ne jen povrchnímu zjištění jejího nejlepšího zájmu, při zohlednění postoje nezletilé jako jedné z komponent zájmu dítěte.

16. K ústavní stížnosti se na výzvu Ústavního soudu vyjádřili také všichni účastníci a vedlejší účastníci řízení. Nezletilé vedlejší účastníci byl k zastupování v řízení o ústavní stížnosti usnesením ze dne 15. 5. 2018 č. j. II. ÚS 725/18-36 jmenován opatrovníkem Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

17. Krajský soud v Praze pokládá ústavní stížnost za nedůvodnou. Stěžovatelka podle něj v ústavní stížnosti opakuje argumentaci použitou již ve svém odvolání, s níž se krajský soud v napadeném rozhodnutí vypořádal; na jeho odůvodnění, na něž krajský soud pro stručnost odkazuje, naopak v ústavní stížnosti v podstatě reagováno není.

18. Okresní soud v Nymburce rovněž shledává stížnostní argumentaci povětšinou stejnou, jako již byla uplatněna v řízení před obecnými soudy, pročež ve stručnosti plně odkazuje na odůvodnění napadených rozhodnutí.

19. Vedlejší účastník řízení, otec nezletilé, navrhuje zamítnutí ústavní stížnosti, neboť v řízení podle něj nebyla porušena ústavně zaručená práva stěžovatelky. S její námitkou podjatosti se již dostatečně vypořádal odvolací soud. Vedlejší účastník se ztotožňuje se závěry obecných soudů a poukazuje na to, že povinné očkovaní je institut všeobecně uznávaný a vyhodnocený jako potřebný, navíc nebyla prokázána jakákoli nebezpečná reakce nezletilé na jakékoli očkovaní, včetně jí podstoupených očkovaní dobrovolných, a očkovaní bylo doporučeno i jejím ošetřujícím dětským lékařem. Obecné soudy dostatečně zohlednily zájem nezletilé, náležitě vypořádaly všechny argumenty stěžovatelky i vedlejšího účastníka a zabývaly se též ustálenou judikaturou Ústavního soudu. Vedlejší účastník sám odkazuje na nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 19/14 k ústavní konformitě současné právní úpravy povinného očkovaní a s odkazem na nálezovou judikaturu k možnosti výjimky ze zákonné povinnosti očkovaní se nedomnívá, že by stěžovatelka v daném případě dostatečně prokázala podmínky pro její naplnění.

20. K věci se vyjádřil též jmenovaný opatrovník nezletilé vedlejší účastnice, který se zabýval zejména otázkou participačních práv nezletilé. Vyjádření opatrovníka předcházela jeho osobní schůzka s nezletilou, přičemž záznam z ní je přílohou vyjádření opatrovníka. Z tohoto záznamu vyplývá, že opatrovník s nezletilou rozebral jak řízení před Ústavním soudem, tak předcházející řízení před obecnými soudy (jejich důvod a smysl, význam pro nezletilou), ptal se na její stanovisko k očkování i účasti na soudním řízení a poskytl jí též základní shrnutí různých postojů k očkování, včetně platné právní úpravy a probíhající společenské debaty.

21. V podaném vyjádření pak opatrovník nezletilé uvádí, že podle něj v daném případě, v němž proti sobě fakticky stáli oba rodiče nezletilé, nedošlo k porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky, a ústavní stížnost je nedůvodná. Podle opatrovníka ovšem v řízení došlo k porušení participačních práv nezletilé, konkrétně práva na informace zaručeného čl. 13 a čl. 42 Úmluvy o právech dítěte a čl. 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, práva být slyšena dle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a práva na rodinný život v jeho procesním aspektu ve spojení s právem na spravedlivý proces dle čl. 8 odst. 1 a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv. Nezletilá byla v řízení před obecnými soudy zastoupena kolizním opatrovníkem a byla též přímo slyšena prvostupňovým soudem, avšak nebyly jí poskytnuty žádné neutrální informace o předmětu sporu (o otázce očkování s ní hovořili jen její rodiče), tak aby si nezletilá mohla sama utvořit svůj názor na věc a tento později – nejlépe v období dvou až čtrnácti dnů po obdržení výchozích informací – u soudu sdělit. Poskytnutí informací od neutrální osoby – opatrovníka či soudu (soudce), kteří ostatně mohli svůj postup koordinovat – bylo o to důležitější v situaci názorového rozporu rodičů. Potřebné informace měly zahrnovat zejména vysvětlení předmětu neshody mezi rodiči, stanovisek jednotlivých stran, zákonné úpravy i prezentaci různých názorových proudů ve společnosti. Dále opatrovník vytýká, že nezletilá nebyla v řízení před obecnými soudy informována ani o svých právech, o soudním řízení jako takovém, jeho možném výsledku a důsledcích soudního rozhodnutí, ba dokonce nebyla – ani soudem, ani svým tehdejším kolizním opatrovníkem – informována o výsledku soudního řízení (o tom se, podle svého vyjádření, dozvěděla nejprve asi z rozhovoru vedlejšího účastníka, svého otce, s jeho přítelkyní, kterému byla přítomna v autě cestou od okresního soudu, a následně se otázala stěžovatelky, své matky, která jí informaci potvrdila). Účast nezletilé v řízení se tak soustředila toliko do jednorázového a jednostranného dotazování při slyšení u soudu; o výsledku řízení před okresním soudem se nezletilá dozvěděla od rodičů a o výsledku odvolacího řízení nebyla zpravena vůbec. Zpětně subjektivně vnímá soudní řízení tak, jako by u soudu vůbec nebyla a její názor nebyl brán v potaz.

22. Závěrem vyjádření opatrovník sdělil aktuální názor nezletilé, která uvádí, že očkovat se nenechá nehledě na výsledek soudního řízení a že o výsledku řízení před Ústavním soudem si přeje být informována dopisem zaslaným na adresu matky (tj. stěžovatelky). V této souvislosti opatrovník pro inspiraci odkázal na britské soudní rozhodnutí v rodinné věci, jež bylo vydáno formou dopisu dítěti, o němž se v řízení jednalo.

III. Posouzení Ústavního soudu

23. Na podkladě shora uvedených informací a argumentace jednotlivých účastníků a vedlejších účastníků řízení Ústavní soud posoudil opodstatněnost a důvodnost ústavní stížnosti a shledal, že ústavní stížnost je opodstatněná, avšak není zde důvod ke zrušení napadených rozhodnutí. Jak bude osvětleno níže, v řízení před obecnými soudy nebyla porušena ústavně zaručená práva stěžovatelky; došlo však k porušení ústavně zaručených práv nezletilé vedlejší účastnice, a to zejména jejího práva být slyšena zaručeného čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a práva na projednání její věci v její přítomnosti zaručeného čl. 38 odst. 2 Listiny. Toto porušení nicméně nemělo vliv na samotný výsledek řízení před obecnými soudy a bylo částečně zhojeno v řízení před Ústavním soudem a naopak by nemohlo být zhojeno novým projednáním věci a rozhodnutím obecných soudů.

24. Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti setrvale vychází z právního názoru, že je vázán toliko petitem, nikoliv však odůvodněním ústavní stížnosti. Může proto napadená rozhodnutí přezkoumat i z hlediska dodržení jiných základních práv a svobod než těch, kterých se stěžovatel v ústavní stížnosti výslovně dovolává [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 827/18 ze dne 10. 4. 2018, bod 14; nález sp. zn. II. ÚS 1931/17 ze dne 19. 12. 2017, bod 30; nález sp. zn. I. ÚS 1737/16 ze dne 12. 7. 2017, bod 40; nález sp. zn. I. ÚS 2315/15 ze dne 12. 4. 2016, bod 31; nález sp. zn. IV. ÚS 799/15 ze dne 9. 7. 2015 (N 128/78 SbNU 37), bod 25; a nález sp. zn. I. ÚS 290/05 ze dne 23. 2. 2006 (N 44/40 SbNU 363); všechna rozhodnutí Ústavního soudu citovaná v tomto nálezu jsou dostupná také z <http://nalus.usoud.cz>].

25. I když v projednávaném případě neobstojí argumentace stěžovatelky, kterou chtěla podpořit své námitky nespravedlivého a neudržitelného průběhu a výsledku řízení před obecnými soudy, nebrání tato skutečnost tomu, aby Ústavní soud napadený průběh a výsledek řízení přezkoumal i z hlediska jiných než stěžovatelkou dovolávaných ústavně zaručených práv [srov. nález sp. zn. III. ÚS 2396/13 ze dne 3. 4. 2014 (N 53/73 SbNU 69), bod 13] a aby výjimečně zasáhl i tehdy, když zjistil, že v řízení v dané věci byla porušena ústavně zaručená práva nikoliv stěžovatelky, ale nezletilé vedlejší účastnice, o níž – o souhlas se zásahem do její fyzické integrity – v dotčeném řízení šlo především. Ústavní soud přitom byl veden závazkem plynoucím z čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, vyhlášené pod č. 104/1991 Sb., vyžadujícím, aby zájem dítěte (v anglickém originálním znění „the best interests of the child“) byl předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, včetně činnosti soudů. Toto ustanovení, které má i procesní aspekt [viz obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 k právu dítěte, aby jeho nejlepší zájem byl předním hlediskem (čl. 3 odst. 1), ze dne 29. 5. 2013, CRC/C/GC/14, body 6 (c) a 85], dopadá samozřejmě i na řízení před Ústavním soudem a jeho činnost, stejně jako na činnost všech ostatních orgánů veřejné moci České republiky. **Zjistí-li tak Ústavní soud, že v přezkoumávaném řízení před obecnými soudy došlo k porušení ústavně zaručených práv dítěte, jehož se řízení týkalo, je v souladu s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte povinen zasáhnout.** Tak tomu bylo i v projednávaném případě, v němž z napadených rozhodnutí, vyjádření kolizního opatrovníka nezletilé v řízení před obecnými soudy a posléze z vyžádaného spisu Okresního soudu v Nymburce vyplynulo, že v řízení před okresním soudem a krajským soudem nebyla dostatečně respektována participační práva nezletilé vedlejší účastnice

zaručená čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a čl. 38 odst. 2 Listiny. Obdobně Ústavní soud postupoval také v nálezu sp. zn. IV. ÚS 827/18 ze dne 10. 4. 2018, v němž shledal porušení ústavně zaručených práv tamní nezletilé vedlejší účastnice, a to zejména jejího práva být slyšena v soudním řízení ve své věci a práva na soudní ochranu a na spravedlivý proces, které v důsledku vedlo i k porušení práva její matky, tamní stěžovatelky, na soudní ochranu v daném řízení (jednalo se o spor rodičů o volbu základní školy pro nezletilou vedlejší účastnici, která v něm však nebyla řádně slyšena a nebyl zjišťován její názor). Podobně též v nálezu sp. zn. II. ÚS 1931/17 ze dne 19. 12. 2017 Ústavní soud nad rámec neúspěšné argumentace tamního stěžovatele shledal porušení ústavně zaručených práv tamního nezletilého vedlejšího účastníka, byť šlo o porušení formálního či procesního charakteru, takže nebyl nutný kasační zásah Ústavního soudu (napadená rozhodnutí se týkala návrhu na nařízení předběžného opatření v rámci řízení ve věci péče o nezletilé, které následně dále probíhalo a porušení práv nezletilého v něm bylo zhojeno).

26. V dalším odůvodnění tohoto nálezu Ústavní soud nejdříve vypořádá stěžovatelkou vznesené námitky o porušení jejích ústavně zaručených práv a následně se bude zabývat participaçními právy nezletilé vedlejší účastnice.

A. Námitky porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky

27. Stěžovatelka ve své ústavní stížnosti uvádí několik okruhů námitek. Jednak napadá spravedlnost řízení před obecnými soudy; jednak se dovolává svého práva vychovávat svou dceru a nutnosti náležitě zjišťovat a posuzovat konkrétní zájem nezletilé a zohlednit její názor; a jednak se domáhá aplikace výjimky ze zákonné očkovací povinnosti s odkazem na svou svobodu myšlení a svědomí.

28. Ústavní soud shledal, že první z uvedených námitek v daném případě postrádá ústavní rozměr; zbylé dvě námitky však nelze hodnotit jako *prima facie* neopodstatněné a Ústavní soud se jimi bude zabývat blíže.

29. Ústavní soud připomíná, že podle čl. 83 Ústavy České republiky je soudním orgánem ochrany ústavnosti, není tedy součástí soustavy obecných soudů a není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva. Pravomoc Ústavního soudu je založena výlučně k přezkumu rozhodnutí z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. zda v řízení nebo v rozhodnutí jej završujícím nebyly porušeny ústavními předpisy chráněné práva a svobody účastníka řízení, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé.

30. Ústavní soud neshledal, že by v řízení před obecnými soudy došlo k pochybení zakládajícímu porušení stěžovatelčina práva na spravedlivý proces. Ústavní soud nesdílí stěžovatelčinu námitku podjatosti soudce okresního soudu, kterou již ostatně plně vypořádal krajský soud v napadeném rozhodnutí, a to způsobem, kterému Ústavní soud nemá z ústavněprávního hlediska co vytknout (ostatně stěžovatelka tuto svou námitku v ústavní stížnosti uvedla jen velmi povšechně a s bližším odkazem právě na své podání učiněné v řízení před obecnými soudy). K tomu Ústavní soud připomíná, že postup soudce v řízení není důvodem k jeho vyloučení pro podjatost (§ 14 odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů). V řízení před

obecnými soudy nedošlo k protiústavnímu krácení stěžovatelčinych procesních práv; stěžovatelce byla dána dostatečná možnost se vyjádřit a reagovat na argumenty protistrany, všechny stěžovatelčiny relevantní námitky a argumenty byly ze strany obecných soudů náležitě vypořádány (obecné soudy, zejména krajský soud, neopomněl ani stěžovatelčinu ústavněprávní argumentaci či její poukazy na možnou přetrvávající imunitu dcery) a stejně tak byly vypořádány i stěžovatelčiny důkazní návrhy, s uvedením důvodů pro neprovedení některých navrhovaných důkazů.

31. V souvislosti s dalšími, ústavně relevantními stížnostními námitkami pak Ústavní soud úvodem konstatuje, že v dané věci bylo jádrem sporu provedení očkování nezletilé vedlejší účastnice, které patří do okruhu tzv. povinných očkovaní, na něž se vztahuje zákonná povinnost podrobit se jim podle § 46 odst. 1 zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů ve spojení s § 2 a násl. prováděcí vyhlášky č. 537/2006 Sb., o očkování proti infekčním nemocem, ve znění pozdějších předpisů (zde konkrétně se jednalo o očkování podle § 4 odst. 3 citované vyhlášky).

32. Problematikou povinného očkovaní, jakož i výjimečného nesankcionování dotčené zákonné povinnosti se Ústavní soud ve své rozhodovací praxi opakovaně zabýval. V nálezech sp. zn. III. ÚS 449/06 ze dne 3. 2. 2011 (N 10/60 SbNU 97) a sp. zn. Pl. ÚS 19/14 ze dne 27. 1. 2015 (N 16/76 SbNU 231; 97/2015 Sb.) Ústavní soud konstatoval, že povinné očkování proti infekčním nemocem je evidentně opatřením v demokratické společnosti nezbytným pro ochranu veřejné bezpečnosti, zdraví a práv a svobod druhých a jako takové může být přípustným omezením základních práv, včetně práva na ochranu soukromí. Tento institut neodporuje ani Úmluvě na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (Úmluvě o lidských právech a biomedicině; vyhlášené pod č. 96/2001 Sb. m. s.), která v čl. 26 umožňuje omezit výkon práv a ochranných ustanovení v ní obsažených, pokud jsou taková omezení stanovena zákonem a nezbytná v demokratické společnosti v zájmu bezpečnosti veřejnosti, předcházení trestné činnosti, ochrany veřejného zdraví nebo ochrany práv a svobod jiných. Možnost takových omezení se vztahuje i na čl. 5 a čl. 6 této úmluvy, která zakotvují právo nebýt podroben jakémukoli zákroku v oblasti péče o zdraví bez svého svobodného a informovaného souhlasu, případně bez souhlasu zákonného zástupce, úřední osoby či jiné zákonem zmocněné osoby nebo orgánu, má-li být zákrok proveden nezletilé osobě, která není podle zákona způsobilá k udělení souhlasu se zákrokem. Přestože Ústavní soud, jakož ani jiné soudy, není oprávněn zasahovat do sféry expertní či politické, v rámci níž je určován mimo jiné i okruh povinných očkovaní, přezkoumal v citovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 19/14 českou právní úpravu povinného očkovaní z ústavněprávního pohledu a vyslovil obecné závěry o souladu § 46 zákona o ochraně veřejného zdraví s postuláty Ústavy a Listiny.

33. V obou citovaných nálezech Ústavní soud rovněž připomněl, že přestože podle čl. 32 odst. 4 věty první Listiny je péče o děti a jejich výchova právem rodičů, není autonomie rodičů při rozhodování o zdravotnických zákrocích vůči jejich dětem absolutní. Může být výjimečně omezena, a to například i tehdy, pokud rodiče nesouhlasí se zdravotnickým zákrokem z náboženských důvodů [viz též nálezu sp. zn. III. ÚS 459/03 ze dne 20. 8. 2004 (N 117/34 SbNU 223)].

34. Ani zákonná povinnost podrobit se očkování podle § 46 odst. 1 zákona o ochraně veřejného zdraví však nemůže platit absolutně. Jednak nelze opomíjet kategorický postulat čl. 4 odst. 4 Listiny ohledně nejzazší možné meze omezování základních práv. Jak připomněl Ústavní soud v citovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 19/14, „[j]ako omezení základního práva musí být institut očkovací povinnosti doprovázen takovým zákonnými zárukami, jež by minimalizovaly jeho zneužití a vyloučily lékařský výkon v případě, že nejsou dány podmínky pro jeho provedení. Aniž hodlá Ústavní soud zasahovat do odborných aspektů realizace očkování, konstatuje, že za takovou garanci považuje právní úpravu odst. 2, 3 ustanovení § 46 zákona o ochraně veřejného zdraví.“ (nález sp. zn. Pl. ÚS 19/14, bod 71). Jednak se pak v konkrétním případě může veřejný zájem na ochraně veřejného zdraví naplňovaný prostřednictvím institutu povinného očkování dostat do kolize se základními právy a v takové situaci jim, v závislosti na konkrétních okolnostech případu, může být nucen ustoupit. Možnou výjimku z vynucování zákonné očkovací povinnosti Ústavní soud v dosavadní judikatuře shledal ve vztahu k zachování práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru podle čl. 16 Listiny (nález sp. zn. III. ÚS 449/06, citovaný výše) a svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání dle čl. 15 Listiny [nález sp. zn. I. ÚS 1253/14 ze dne 22. 12. 2015 (N 220/79 SbNU 527)].

35. Svobodu svědomí, které se dovolává i stěžovatelka v nyní projednávaném případě, Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 42/02 ze dne 26. 3. 2003 (N 42/29 SbNU 389; 106/2003 Sb.) spojil s rozhodnutími jednotlivce učiněnými v určitých konkrétních situacích, „tady a teď“, pocíťovanými jako hluboce prožitá povinnost, a blíže doplnil: „Nejde tedy o postoj jednotlivce k abstraktním problémům platný jednou provždy a ve všech situacích. V rozhodnutí diktovaném svědomím jde o splnutí pro jednotlivce závazné mravní normy s jím vyhodnocenou situací. (...) Strukturálním znakem svědomí je kromě souvztažnosti k normě a zároveň k situaci i osobní prožitek bezpodmínečné povinnosti. (...) [J]de o vážné, mravní, na kategorie dobro a zlo orientované rozhodnutí (...), které jednotlivce prožívá jako závaznou povinnost či jako bezpodmínečný příkaz k určitému chování. (...). Ve specifickém mravním charakteru a v jeho vztahu k osobní morální pravdivosti či opravdovosti, která rozhodnutí propůjčuje bezpodmínečnost, spočívá rozlišení mezi rozhodnutím učiněným toliko poukazem na motivaci politickou či ideologickou (jde o externí veličiny nepromítnuté do vnitřní morální roviny) nebo na psychický stav (který existuje bez nutnosti činit morální soud).“

36. V pozdějším nálezu sp. zn. I. ÚS 1253/14, citovaném výše, Ústavní soud formuloval test oprávněnosti světské výhrady svědomí, která jinak může mít nejrůznější obsah vždy determinovaný konkrétním přesvědčením, které nositele základního práva k této výhradě motivuje. Tento test spočívá ve zkoumání čtveřice postulatů, jež musí být naplněny kumulativně: (1) ústavní relevance tvrzení obsažených ve výhradě svědomí; (2) naléhavost důvodů, jež k podpoře své výhrady nositel základní svobody uvádí; (3) konzistentnost a přesvědčivost tvrzení dané osoby; a (4) společenské dopady, jež může v konkrétním případě akceptovaná sekulární výhrada svědomí mít. V případě splnění všech nastolených požadavků Ústavní soud požaduje, aby nebylo trváno na povinném očkování dané osoby, tedy aby očkovací povinnost nebyla vůči ní sankcionována, případně jinak vynucována (nález sp. zn. I. ÚS 1253/14, body 42–43).

37. V témže nálezu Ústavní soud zároveň závěrem zdůraznil, že odmítnutí povinného očkování z důvodu at' náboženské, či světské výhrady svědomí nicméně musí zůstat

restriktivně vnímanou výjimkou, nikoli dispensem přiznaným bez dalšího určité skupině osob. Výjimka ze zákonné povinnosti při uplatnění světské výhrady svědomí „přichází v úvahu jen v mimořádných případech, úzce svázaných s osobou, na kterou se očkovací povinnost vztahuje, nebo s osobami jí blízkými (vysoce nežádoucí odezva předchozí vakcinace u této osoby, u jejího dítěte apod.). Opak by popíral skutečnost, že institut povinné vakcinace slouží k ochraně veřejného zdraví, jejíž zákonnou preferenci pro daný účel aproboval Ústavní soud v nálezech sp. zn. Pl. ÚS 19/14 a sp. zn. Pl. ÚS 16/14. Neznamená to však, že by při splnění vysoce nastavených kritérií nemohla být výhrada světského svědomí uplatněna po právu.“ (nález sp. zn. I. ÚS 1253/14, bod 51).

38. V nyní posuzovaném případě ze stěžovatelčiných podání vyplývá, že nepřímo zpochybňuje samu zákonnou povinnost, aby se nezletilá vedlejší účastnice podrobila stanovenému očkování. Jak ovšem vyplývá ze shora představené judikatury Ústavního soudu, tato zákonná povinnost se obecně vztahuje i na nezletilou vedlejší účastnici – ledaže by se v jejím případě uplatnila některá z výjimek, včetně možné oprávněné výhrady svědomí vznesené jedním z rodičů. V této souvislosti Ústavní soud konstatuje, že výhrada svědomí je uplatnitelná i v řízení, v němž se rozhoduje o nahrazení nesouhlasného stanoviska jednoho z rodičů k očkování dítěte, neboť i nahrazení nesouhlasného stanoviska rodiče může představovat formu vynucování očkovací povinnosti. Tedy přesto, že péče o děti a jejich výchova je právem obou rodičů (čl. 32 odst. 4 Listiny) a ti oba vykonávají rodičovskou odpovědnost, může dojít k situaci, kdy jeden z rodičů uplatní ve vztahu k zákonné povinnosti očkování dítěte (které ještě není plně způsobilé k poskytnutí souhlasu s tímto zákrokem) natolik silnou výhradu svědomí, že jí bude muset ustoupit jak vynucení dané zákonné povinnosti, tak i (slabší) přesvědčení a stanovisko druhého rodiče neoponujícího zákonné povinnosti.

39. Stěžovatelčina námitka výhrady svědomí vůči očkovací povinnosti tedy byla v řízení před obecnými soudy vznesena relevantně a bylo nutné se jí zabývat a posuzovat její oprávněnost. To ostatně také krajský soud učinil, avšak v daném případě neshledal naplněné podmínky pro aplikaci výjimky ze zákonné povinnosti, a to zejména vzhledem k nejednotnému postoji obou rodičů a předchozímu provedení očkování povinných i nepovinných u nezletilé vedlejší účastnice, aniž by u ní byly zjištěny nějaké nežádoucí reakce na tato očkování.

40. Ústavní soud se shoduje se závěrem krajského soudu, že v projednávaném případě nejsou dány podmínky pro výjimečné nevynucování očkovací povinnosti u nezletilé vedlejší účastnice z důvodu námitky výhrady svědomí stěžovatelky jako matky nezletilé. Stěžovatelka svůj postoj k očkování nezletilé opírá především o své obavy o zdraví nezletilé, pramenící z informací o nežádoucích účincích vakcín, které se vyskytly jak v jejím širším okolí, tak v podobě méně závažných účinků u samotné nezletilé a v podobě velmi závažné negativní reakce na očkování proti rakovině děložního čípku u příbuzné nezletilé vedlejší účastnice. Dále stěžovatelka poukazuje na své pochybnosti o nezbytnosti očkování s tím, že nezletilá možná má stále dostatek potřebných protilátek, a připomíná absenci odpovědnosti státu za újmu na zdraví způsobenou povinným očkováním. V řízení před obecnými soudy pak stěžovatelka odkazovala též na zdravý životní styl a alternativní přístup k nemocem vyznávaný svou rodinou, mizivou šancí nákazy očkovánými nemocemi a nedostatečnou účinností vakcín.

41. Ústavní soud zdůrazňuje, že oprávněnou výhradu svědomí nelze ztotožňovat s jakýmkoliv subjektivně vnímaným nesouhlasem s právní povinností (srov. Jäger, P. in Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I., a kol. *Listina základních práv a svobod: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 377); nýbrž tento nesouhlas musí být svým nositelem vnímán jako bezpodmínečná povinnost respektování určité závazné mravní normy v konkrétním situaci, musí jít o vážné, mravní rozhodnutí v rovině dobra a zla. Takový nesouhlas pak může vyplývat i ze silného přesvědčení ohledně možnosti nevratného poškození zdraví osoby blízké (srov. nález sp. zn. I. ÚS 1253/14, citovaný výše, bod 45); nicméně Ústavní soud takové okolnosti u stěžovatelky neshledal. Stěžovatelka poukazuje toliko na méně závažnou reakci samotné nezletilé na očkování před osmi lety, kterou však v řízení před obecnými soudy nijak neprokázala a praktický lékař nezletilé vedlejší účastnice ji podle svého vyjádření nezaznamenal; a dále na sice závažnou reakci u své příbuzné, avšak reakci na zcela jiné očkování, a to z kategorie nepovinných (a navíc očkování dostupné v České republice teprve od nedávné doby a vzbuzující vícero diskuzí), a tedy postrádající větší relevanci. Takové důvody, a to ani ve spojení se stěžovatelčinou preferencí zdravého životního stylu a jejími obecnými odkazy na nežádoucí účinky očkování v dalších případech, neschvalují o tak silném mravním a morálním základě a nejsou natolik naléhavé, aby v dané situaci mohly založit oprávněnou výhradu svědomí stěžovatelky vůči zákonné očkovací povinnosti, a to tím spíše za situace, kdy otec nezletilé má k jejímu očkování kladný postoj. Jako projev ústavně chráněné svobody svědomí pak nelze hodnotit ani pochybnosti stěžovatelky o nezbytnosti a účinnosti očkování, ani její argumentaci absencí právní úpravy odpovědnosti státu za újmu na zdraví způsobenou povinným očkováním. K tomu Ústavní soud, jako obiter dictum, dodává, že posledně uvedený argument – nedostatečnosti současné právní úpravy očkování a odpovědnosti státu za újmu jím způsobenou – sice není spojen se svobodou svědomí jednotlivců, nicméně má pádný základ, na nějž opakovaně poukázal i Ústavní soud ve svých dřívějších nálezech (nález sp. zn. Pl. ÚS 19/14, citovaný výše, bod 87; a nález sp. zn. I. ÚS 1253/14, citovaný výše, body 52 a 53). Ústavní soud soustavně připomíná, že ve světle lidskoprávních dokumentů a standardů se úkolu přijetí takové řádné a odpovídající právní úpravy odpovědnosti státu nelze zříci.

42. Lze shrnout, že **není vyloučeno, aby výhrada svědomí jednoho z rodičů vůči zákonné očkovací povinnosti byla úspěšně uplatněna i v situaci názorového sporu mezi rodiči ohledně očkování jejich dítěte; v takovém případě však bude nutno vážit svobodu svědomí rodiče oponujícího očkování (čl. 15 odst. 1 Listiny) nejen s veřejným zájmem na ochraně zdraví, ale také s totožnou svobodou svědomí druhého rodiče, při zohlednění, že právo na péči o dítě a jeho výchovu náleží oběma rodičům (čl. 32 odst. 4 Listiny). Dostatečně naléhavé důvody pro oprávněnost namítané výhrady svědomí navíc nelze založit na předchozí špatné zkušenosti s očkováním spočívající v projevu méně závažných vedlejších účinků očkování u dotčeného dítěte ani na poukazu na velmi závažnou reakci jiné osoby na zcela odlišné nepovinné očkování ani na samotných pochybnostech o přínosu očkování pro dotčené dítě.**

43. Stěžovatelka tedy v řízení před obecnými soudy ani před Ústavním soudem nevnesla dostatečně naléhavé důvody pro svou výhradu svědomí, a tudíž – aniž by

bylo nutné zabývat se naplněním zbylých tří postulátů (tedy ani posouzením společenských dopadů odmítnutí očkování) – její námitka výhrady svědomí nebyla shledána oprávněnou, a nemohla odůvodnit výjimečnou nemožnost vynucovat vůči ní zákonnou povinnost očkování nezletilé. Při posouzení dané věci pak nezůstal opomenut ani zájem samotné nezletilé vedlejší účastnice. Obecné soudy se zabývaly jejím aktuálním zdravotním stavem a ověřovaly, zda zde není nějaká okolnost bránící její vakcinaci, respektive nahrazení nesouhlasného stanoviska stěžovatelky. V řízení byl zjištěn názor nezletilé a její stanovisko a postoj byly vzaty v úvahu, neboť právě s ohledem na ně okresní soud v napadeném rozhodnutí závěrem poukázal na „faktickou neproveditelnost“ sporného přeočkování nezletilé v dané situaci.

44. Za popsanych okolností nelze shledat ani nezákonný a nepřiměřený zásah do stěžovatelčiny rodčovských práv pečovat o dceru a vychovávat ji. Napadená rozhodnutí obecných soudů nesvědčí ani o žádném zásahu do stěžovatelčiny svobody projevu, včetně práva předávat informace své dceři, zde nezletilé vedlejší účastnici.

45. Ústavní soud uzavírá, že napadenými soudními rozhodnutími nedošlo k porušení ústavně zaručených základních práv a svobod stěžovatelky. Ústavní stížnost proto byla zamítnuta podle § 82 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

B. Participační práva nezletilé vedlejší účastnice

1. Obecná východiska a relevantní právní úprava

46. Problematikou participace nezletilých dětí v soudních řízeních, která se jich dotýkají, se Ústavní soud ve své rozhodovací praxi opakovaně zabýval [viz např. nález sp. zn. III. ÚS 1265/16 ze dne 19. 6. 2018, body 34 a 41; nález sp. zn. IV. ÚS 827/18 ze dne 10. 4. 2018, body 16 a násl.; nález sp. zn. II. ÚS 2866/17 ze dne 28. 2. 2018, body 41 a násl.; nález sp. zn. II. ÚS 1931/17 ze dne 19. 12. 2017, body 32 a násl.; nález sp. zn. I. ÚS 3038/16 ze dne 5. 6. 2017, body 13 a násl.; nález sp. zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014 (N 217/75 SbNU 431); nález sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014 (N 18/72 SbNU 217), body 30 a násl.; nález sp. zn. III. ÚS 3363/10 ze dne 13. 7. 2011 (N 131/62 SbNU 59); nález sp. zn. III. ÚS 3007/09 ze dne 26. 8. 2010 (N 172/58 SbNU 503); či nález sp. zn. II. ÚS 1945/08 ze dne 2. 4. 2009 (N 80/53 SbNU 11), body 15 a násl.]. V rámci své judikatury k této problematice se Ústavní soud dosud věnoval ponejvíce potřebě zjišťovat názor dítěte, včetně způsobu zjišťování tohoto názoru či váhy, která mu má být přikládána v rámci hledání a posuzování nejlepšího zájmu dítěte. Ústavní soud přitom zdůrazňuje právo nezletilých dětí, které jsou účastníky řízení, být slyšeny a zapojeny do řízení nejen v kontextu řízení ve věci péče o nezletilé, ale i v kontextu sporných řízení nesouvisejících s péčí a výchovou nezletilých.

47. Participační práva dětí se na ústavní úrovni obecně opírají zejména o čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, který v odst. 1 zakotvuje právo dítěte, které je schopno formulovat své vlastní názory, tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž jeho názorům musí být věnována odpovídající pozornost; v odst. 2 konkretizuje právo dítěte být slyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká. Mimoto též Evropská úmluva o výkonu práv dětí, vyhlášená pod č. 54/2001 Sb. m. s., v čl. 3 upravuje právo dítěte na informace a na vyjádření názoru

v řízení, které se jej týká, tedy právo dostávat příslušné informace, právo být konzultováno a moci vyjádřit svůj názor a právo být informováno o možných důsledcích vyhovění jeho názoru a o možných důsledcích jakéhokoliv rozhodnutí. Na vnitrostátní úrovni je pak i pro nezletilé účastníky řízení relevantní právo každého, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům, zaručené čl. 38 odst. 2 Listiny.

48. Ústavní soud konstantně připomíná, že v řízení, jež se bezprostředně dotýká nezletilého dítěte, nelze na toto dítě nahlížet jako na pouhý objekt, o němž rozhodují jiní, či ho stavět jen do role pasivního pozorovatele události, ale je třeba jej vnímat jako důležitý subjekt práva a účastníka řízení a takto k němu přistupovat (srov. nálezy sp. zn. II. ÚS 1945/08, citovaný výše, bod 17; či nálezy sp. zn. II. ÚS 2866/17, citovaný výše, bod 44). Ústavní soud tak chápe i právo dítěte na slyšení širěji než jako pouhou možnost vyjádření svého názoru na projednávanou problematiku; toto právo je nutno vykládat též v kontextu obecnějšího práva být přítomen projednávání své věci a pojímat jej jako důležitou záruku, že o právech dětí není rozhodováno bez jejich účasti. Dětem je třeba umožnit účast na řízení, které se jich týká, v závislosti na jejich věku a rozumové a citové vyspělosti (nálezy sp. zn. I. ÚS 3038/16, citovaný výše, bod 13; nálezy sp. zn. I. ÚS 3304/13, citovaný výše, bod 38). Možnost realizace práva být přítomen projednání své věci pak mimo jiné předpokládá, že účastník musí být vůbec zpraven o vedení řízení ve své věci.

49. V kontextu projednávaného případu Ústavní soud akcentuje, že účast dítěte v řízení a jeho právo být slyšeno nemůže spočívat v pouhém pohovoru soudce s dítětem, respektive zjištění názoru dítěte prostřednictvím jiných osob. Podle Výboru pro práva dítěte zahrnuje účinné naplnění čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, tedy práva dítěte být slyšeno, pět základních kroků: přípravu, samotné slyšení, posouzení schopnosti dítěte, informování dítěte o pozornosti věnované jeho názoru (o váze jeho názoru), opravné prostředky/možnosti nápravy (viz obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 k právu dítěte být slyšeno, ze dne 20. 7. 2009, CRC/C/GC/12, body 40–47). V rámci přípravy na slyšení přitom dítě musí být především vůbec informováno o svém právu vyjádřit názor a také o tom, jaký vliv bude mít jeho názor na výsledek řízení. Podobně i později, po provedení slyšení dítěte, je třeba dítě informovat o výsledku řízení a vysvětlit mu, jak byl jeho názor zohledněn. Na základě této informace se pak dítě může mimo jiné rozhodnout podat stížnost či odvolání. Dítě musí mít přístup k opravným prostředkům proti porušení svého práva být slyšeno v rámci soudního či správního řízení.

50. Další komunikaci s dítětem, nad rámec provedení vlastního výslechu či slyšení dítěte, a nutnost poskytnout mu všechny relevantní informace akcentuje také Evropská úmluva o výkonu práv dětí, která v tomto ohledu ukládá určité povinnosti jak soudnímu orgánu, tak zástupci dítěte [čl. 6 písm. b) a čl. 10 písm. a) a b) této úmluvy].

51. Práva dítěte napříč soudním řízením jsou dále rozpracována v Pokynech Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, ze dne 17. 11. 2010 (Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice). V nich je nejprve zdůrazněna pětice základních principů a mezi nimi je na prvním místě uveden princip účasti dítěte, v jehož rámci je mimo jiné apelováno, aby děti byly považovány za

řádné nositele práv a mohly všechna svá práva vykonávat způsobem, který přihlíží k jejich schopnosti formulovat své vlastní názory i k okolnostem případu. V rámci podrobnějších doporučení pak Výbor ministrů připomíná, že soudní rozhodnutí, která se dotýkají dětí, by dětem měla být řádně a srozumitelně odůvodněna a vysvětlena, a to zejména v případě, že názorům dítěte nebylo vyhověno. V tomto ohledu by měl být činný i zástupce dítěte v řízení (či zákonný zástupce), který by dítěti dále měl vysvětlit také možnosti využití nápravných mechanismů. Výbor ministrů přitom obecně apeluje, aby děti v řízení, kde by mohl být střet zájmů mezi stranami, měly právo na své vlastní zastoupení, svým vlastním jménem (část IV, body 49, 75 a 37 citovaných Pokynů).

52. Ústavní a mezinárodněprávní principy vztahující se k zapojení dětí do soudních řízení či jiných procesů rozhodování o jejich záležitostech a k efektivní účasti dětí v takových procesech jsou reflektovány také na zákonné úrovni. Právo dítěte vyjádřit se k záležitosti, která se jej týká, je upraveno v § 867 (vůči soudu) a § 875 (vůči rodičům) zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, v § 100 odst. 3 občanského soudního řádu a v § 8 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. V § 867 odst. 1 a § 875 odst. 2 občanského zákoníku – ve shodě se širším chápáním práva dítěte být slyšeno – je přitom zahrnuta také nutnost poskytnout dítěti, před zjištěním jeho názoru, potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a pak jej sdělit. Informování dítěte o souvislostech soudního řízení je pak stanoveno v § 20 odst. 4 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, podle něhož v řízení, jehož účastníkem je nezletilý, který je schopen pochopit situaci, soud postupuje tak, aby nezletilý dostal potřebné informace o soudním řízení a byl informován o možných důsledcích vyhovění svému názoru i důsledcích soudního rozhodnutí; obdobnou povinnost vůči nezletilému přitom má i jeho zákonný zástupce nebo opatrovník. Tímto opatrovníkem je v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí (§ 469 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních), který je § 8 odst. 3 zákona o sociálně-právní ochraně dětí speciálně zavázán předat dítěti, o němž se rozhoduje a jež je schopno posoudit dosah a význam takového rozhodnutí, informace o všech závažných věcech týkajících se osoby dítěte.

2. Posouzení projednávaného případu

53. Jak vyplývá z popisu průběhu řízení před obecnými soudy i z vyjádření samotné nezletilé vedlejší účastnice, které bylo v době řízení jedenáct až dvanáct let, její zapojení do soudního řízení spočívalo toliko v provedení pohovoru se soudcem u soudu prvního stupně, jehož předmětem byla problematika sporného očkování; jiným způsobem nebyla nezletilá obecnými soudy kontaktována a nebylo s ní komunikováno, vyjma výzvy k účasti na jednání u krajského soudu, z něž ji ovšem matka omluvila. Nezletilá byla v řízení zastoupena kolizním opatrovníkem, orgánem sociálně-právní ochrany dětí, který s ní však v praxi nijak nekomunikoval, blíže se s ní neseznámil a neposkytoval jí žádné informace či vysvětlení týkající se dotčeného soudního řízení a v něm projednávané záležitosti. Během řízení tak s nezletilou bylo zacházeno spíše jako s pouhým zdrojem informací než jako s plnohodnotným účastníkem a aktérem řízení. Podle svého vlastního vyjádření měla nezletilá z řízení před obecnými soudy nakonec pocít, jako by vlastně u soudu vůbec nebyla a nebylo bráno v potaz, co říká.

54. Právo dítěte být slyšeno v jakémkoli soudním řízení, které se jej dotýká, zaručené především čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte, se neomezuje na pouhé zjištění názoru dítěte na projednávanou záležitost, ale zahrnuje také další komunikaci s dítětem a informování jej o řízení. Dítě by tak předem mělo být vůbec seznámeno s tím, že má právo se vyjádřit k dané věci a že jeho názor má být soudem odpovídajícím způsobem zohledněn (nemusí mu však být vyhověno). Následně pak dítěti má být sděleno a vysvětleno, jak soud o záležitosti, která se jej dotýká, rozhodl, jak bylo v praxi zohledněno vyjádřené stanovisko dítěte, a zejména pakliže mu nakonec nebylo vyhověno, z jakých důvodů se tak stalo. Uvedené požadavky přitom předpokládají, že dítě je vůbec informováno o vedení řízení ve své záležitosti i o jeho skončení, což úzce souvisí i s jeho právem být přítomno projednání své věci, respektive účastnit se projednání své věci.

55. Ústavní soud zároveň dodává, že toto právo dítěte na slyšení a na účast při jednání soudu pochopitelně není absolutní, ale vždy je třeba přihlídnout k nejlepšímu zájmu dítěte, který v konkrétním případě, například u dětí velmi nízkého věku, může vést k tomu, že názor dítěte nebude soudem zjišťován či dítě nebude o řízení blíže informováno (srov. nález sp. zn. I. ÚS 3304/13, citovaný výše, bod 57, a nález sp. zn. IV. ÚS 827/18, citovaný výše, body 20–21). Je třeba myslet též na to, že právo dítěte být slyšeno je skutečně jeho právem, nikoli povinností (nález sp. zn. II. ÚS 2866/17, citovaný výše, bod 50). Zásadně, pokud je to dítě schopno pochopit, by však minimálně mělo být informováno o tom, že právo být slyšeno vůbec má a co je jeho obsahem, včetně možnosti k věci se nevyjádřit a do řízení nebýt nijak zapojeno. Ústavní soud zdůrazňuje, že právo dítěte podle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte není obecně vázáno na žádný věkový limit (viz i obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12, citovaný výše, bod 21). Konkrétní realizace čl. 12 úmluvy (způsob a obsah komunikace s dítětem, forma sdělení dítěte, váha jeho názoru) v jednotlivém případě přitom samozřejmě musí reflektovat věk a vyspělost dotčeného dítěte, případně i další relevantní okolnosti případu.

56. V projednávané věci však nebyl žádný zřejmý důvod, aby právo nezletilé vedlejší účastnice být slyšena v řízení, v němž se fakticky jednalo o zásahu do její fyzické integrity, bylo nějak omezeno. Přesto však nezletilá nebyla s vedením soudního řízení nijak blíže seznámena, nebylo jí sděleno, proč se řízení vede, jaká má v řízení práva, proč je dotazována na svůj názor a jak její stanovisko bude následně zohledněno, a zejména ze strany státních orgánů vůbec nebyla informována a nebylo jí vysvětleno, jak nakonec ve věci bylo rozhodnuto, proč a jak bylo naloženo s jejím názorem. O výroku rozsudku okresního soudu byla nezletilá toliko nepřímě informována svými rodiči (poprvé informaci zaslechla v rozhovoru vedlejšího účastníka s třetí osobou, jemuž byla přítomna cestou od okresního soudu) a o vedení odvolacího řízení ani o jeho výsledku fakticky nebyla zpravena vůbec. Bylo tak jednoznačně porušeno její právo na participaci na řízení, které se jí dotýká, podle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.

57. V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, nemůže soud bez dalšího spoléhat na to, že se dítěti dostane potřebného poučení o jeho právech a o soudním řízení vůbec ze strany jeho zákonných zástupců či například ustanoveného opatrovníka. Naopak, jak Ústavní soud uvedl v nálezu sp. zn. I. ÚS 3304/13 (citovaný výše, body 42 a 61), je to vždy soud, který je odpovědný za dodržování všech aspektů práva na spravedlivý

proces v řízení, které je před ním vedeno, tedy včetně práva dítěte být v takovém řízení slyšeno a účastnit se jej; přitom ani ustanovení opatrovníka nezbavuje soud povinnosti dítě do řízení zapojit, pokud to není v rozporu s jeho nejlepším zájmem. Také podle zákona o zvláštních řízeních soudních je povinností soudu postupovat tak, aby nezletilý účastník řízení dostal potřebné informace jak o soudním řízení, tak o možných důsledcích vyhovění svému názoru, tak o důsledcích soudního rozhodnutí (§ 20 odst. 4 tohoto zákona). Na tuto povinnost nemůže soud bez dalšího rezignovat, přestože obdobná povinnost je stanovena i pro zákonného zástupce a opatrovníka dítěte. Je samozřejmě možné, že v konkrétním případě, v závislosti na jeho okolnostech, bude shledána jako nejvhodnější forma komunikace soudu s dítětem nikoli komunikace přímá, ale prostřednictvím opatrovníka, zákonného zástupce či jiné osoby. I v takovém případě je však na soudu, aby bděl nad realizací čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, včetně náležitého informování dítěte. Ovšem pokud je dítě způsobilé a v konkrétním případě není rozporné s jeho nejlepším zájmem, aby bylo vyslechnuto přímo soudem (soudcem) v rámci zjišťování názoru dítěte, pak zásadně není důvodu, aby následně nebylo zpraveno přímo soudem též o výsledku řízení, včetně zhodnocení názoru a zájmu dítěte i důsledků rozhodnutí pro dítě (ledaže by to bylo v rozporu s jeho nejlepším zájmem). Takové informování dítěte přímo ze strany soudu jako nestranné a neutrální autority je pak zcela zásadní tam, kde jiné osoby blízké dítěti, zejména jeho rodiče, v soudním řízení vystupují proti sobě a oponují si, a tak poté nemusí být ani schopny dítě nezkráteně informovat o průběhu a výsledku řízení. To se ostatně zřejmě stalo i v projednávaném případě při řízení před okresním soudem, o jehož výsledku nezletilou vedlejší účastnici bezprostředně po jeho skončení řádně neinformovali ani její rodiče (stěžovatelka a vedlejší účastník; o vedení ani výsledku odvolacího řízení tito nezletilou neinformovali vůbec).

58. V tomto ohledu Ústavní soud dále připomíná, že podle občanského zákoníku by dítěti, o jehož zájmech se rozhoduje, měly být poskytnuty nejen informace o dotčeném soudním řízení, ale také potřebné informace týkající rozhodované záležitosti samotné, tak aby si na ni dítě mohlo vytvořit vlastní názor a tento následně sdělit (§ 867 odst. 1; obdobná povinnost je uložena též rodičům dítěte v § 875 odst. 2). Nejde samozřejmě o to, dítě přesvědčit o nějakém „správném“ názoru či názoru, který zastává sám soud (soudce), případně jím pověřená osoba hovořící s dítětem. Důležité je poskytnout dítěti jemu přístupnou formou možnost, aby si samo utvořilo vlastní názor, což je obzvláště důležité v situaci, kdy takovou možnost a všechny potřebné informace dítě nezíská přímo od rodičů či v rodině nebo kdy jsou rodiče ohledně dané věci ve sporu a každý z nich dítě přesvědčuje o svém vlastním názoru a stanovisku. I v nynějším případě upozornil opatrovník nezletilé vedlejší účastnice v řízení před Ústavním soudem, že ani takové základní a shrnující informace o problematice očkování se nezletilé v řízení před obecnými soudy nedostalo. To se pak samozřejmě mohlo projevit i v aktuálně pevně zastávaném postoji nezletilé k očkování.

59. Nezletilé vedlejší účastnici byl k zastupování v řízení ustanoven kolizní opatrovník – orgán sociálně-právní ochrany dětí, který je ze zákona pověřen ochranou oprávněných zájmů nezletilých dětí. Toto zastoupení ovšem bylo v zásadě čistě formální – opatrovník s nezletilou nijak nekomunikoval, sešel se s ní pouze jedinkrát, a to při provedení pohovoru se soudcem, nezletilé nesděloval žádné relevantní informace – ani k řízení, ani k vlastní projednávané záležitosti – ani nezjišťoval její vlastní názor

na věc. Přestože nezletilá vedlejší účastnice evidentně byla schopna pochopit fakt vedení soudního řízení, a o čem se v něm jedná, její kolizní opatrovník v řízení před obecnými soudy ji vůbec neseznámil se skutečností, že ji v řízení zastupuje a jak tak bude činit, nijak ji sám nekontaktoval, nezjišťoval její stanovisko k věci a nesdělil jí své stanovisko ohledně jejího nejlepšího zájmu, nevysvětlil jí, jak bylo rozhodnuto u okresního soudu, neinformoval ji nijak o průběhu řízení, včetně toho, že bylo vedeno také odvolací řízení u krajského soudu a jak toto řízení dopadlo, ba dokonce v odvolacím řízení neučinil žádný úkon a nijak se nevyjádřil. Přitom i podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí byl kolizní opatrovník v rámci soudního řízení povinen nezletilou informovat o všech závažných věcech týkajících se její osoby (§ 8 odst. 3 uvedeného zákona). Z popsaného je patrné, že zastoupení nezletilé vedlejší účastnice v řízení před obecnými soudy bylo zcela formální, bez materiálního naplnění, čímž v důsledku bylo porušeno právo nezletilé vedlejší účastnice být přítomna – účastnit se – projednání své věci dle čl. 38 odst. 2 Listiny.

60. Ústavní soud akcentuje, že i v řízení ve věci péče soudu o nezletilé je třeba rozlišovat mezi zástupci a účastníky řízení. Je-li v řízení nezletilému dítěti ustanoven opatrovníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí, nestává se tento orgán účastníkem a stranou řízení, ale je stále výlučně zástupcem dítěte, které naopak má postavení účastníka řízení. Funkcí kolizního opatrovníka je pak ochrana zájmů a práv opatrovance, nikoliv bez dalšího prosazování vlastních představ či dokonce zájmů – použitím tohoto institutu stát demonstruje svou odpovědnost za blaho dítěte a mimo jiné naplňuje též právo dětí a mladistvých na zvláštní ochranu dle čl. 32 odst. 1 Listiny (viz nálezný sp. zn. I. ÚS 3304/13, citovaný výše, bod 42). Opatrovnictví také zásadně předpokládá určitou míru kontaktu a komunikace mezi opatrovníkem a opatrovancem, ledaže by to odporovalo nejlepšímu zájmu opatrovance či by to objektivně nebylo možné (například by opatrovanec nebyl schopen komunikace s opatrovníkem). Pokud dojde k neshodě mezi stanoviskem kolizního opatrovníka ohledně „objektivního“ zájmu opatrovaného dítěte a vlastním názorem či přáním dotčeného dítěte, pak je záhodno tuto odlišnost dítěti vysvětlit. K takovému kontaktu ani vysvětlení mezi nezletilou vedlejší účastnicí a jejím kolizním opatrovníkem v řízení před obecnými soudy však nedošlo.

61. Ze všech popsaných důvodů Ústavní soud shledal, že v řízení před obecnými soudy byla porušena ústavně zaručená práva nezletilé vedlejší účastnice být slyšena v řízení, které se jí dotýká, a být přítomna projednání své věci dle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a čl. 38 odst. 2 Listiny. Pro úplnost Ústavní soud dodává, že zmíněná základní práva nezletilé vedlejší účastnice byla relevantní i ve věci projednávané před obecnými soudy, tj. ve věci rozhodování o provedení tzv. povinného očkování nezletilé, které je stanoveno zákonem. Skutečnost, že souzená záležitost se týká obecné zákonné povinnosti dítěte, nezbavuje dítě jeho procesních práv v dotčeném řízení, včetně práva sdělit svůj názor a práva být informováno o výsledku řízení a posouzení svého názoru. Proto i nezletilá vedlejší účastnice měla být v řízení před obecnými soudy – a to ze strany všech zúčastněných dospělých osob (soudců, pracovníků kolizního opatrovníka i svých rodičů) – brána jako důležitý subjekt řízení a nositelka práv, nikoli jako objekt ochrany či pasivní pozorovatelka, a mělo s ní být zacházeno tak, aby vnímala, že o záležitosti, která se jí bezprostředně dotýká, není rozhodováno bez její účasti.

62. Shledané porušení ústavně zaručených práv bylo v souladu s § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vysloveno ve výroku tohoto nálezu.

IV. Závěr

63. Ústavní soud shrnuje, že ústavní stížností napadenými rozhodnutími Krajského soudu v Praze a Okresního soudu v Nymburce nebyla porušena ústavně zaručená práva stěžovatelky, především namítané právo na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, právo vychovávat dceru a pečovat o ni dle čl. 32 odst. 4 Listiny a svoboda myšlení a svědomí dle čl. 15 odst. 1 Listiny. Naopak však v řízení předcházejícím vydání napadených rozhodnutí došlo k porušení ústavně zaručených práv nezletilé vedlejší účastnice na participaci (být slyšena) na řízení, které se jí dotýká, a na projednání její věci v její přítomnosti dle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a čl. 38 odst. 2 Listiny. Uvedená práva byla porušena tím, že nezletilé nebyly ze strany soudů poskytnuty dostatečné informace k její účasti a slyšení v řízení, zejména obecné soudy nezletilou vůbec nezpravily o výsledku řízení a nevysvětlily jí svá rozhodnutí, včetně toho, jak byl zohledněn její názor vyjádřený v řízení, a dále tím, že její zastupování kolizním opatrovníkem v řízení bylo zcela formální a nezahrnovalo žádný kontakt a komunikaci mezi nezletilou a jejím kolizním opatrovníkem.

64. Ústavní soud opakuje, že **právo dítěte být slyšeno v řízení, které se jej týká, ve smyslu čl. 12 Úmluvy o právech dítěte se neomezuje na pouhé zjištění názoru dítěte na projednávanou záležitost, ale zahrnuje také další komunikaci s dítětem a informování jej o řízení, včetně toho, jak nakonec bylo rozhodnuto v záležitosti dítěte a jak byl zohledněn jeho zjištěný názor (vyjádřilo-li jej dítě). Za dodržení tohoto práva odpovídá soud. Je-li dítě způsobilé být v řízení vyslechnuto přímo soudem a není-li to rozporné s jeho nejlepším zájmem, pak by to měl být rovněž přímo soud, kdo dotčenému dítěti přístupnou formou vysvětlí, jak v jeho záležitosti bylo rozhodnuto a jak přitom byl zohledněn jeho názor. Právo dítěte být slyšeno v záležitosti, která se jej týká, podle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte není obecně vázáno na žádný věkový limit dítěte; konkrétní podoba jeho realizace nicméně vždy musí reflektovat věk, vyspělost a nejlepší zájem dítěte. Je-li účastníkem soudního řízení nezletilé dítě zastoupené ustanoveným kolizním opatrovníkem, které je schopno pochopit, že je vedeno soudní řízení, které se jej týká, vyžaduje jeho právo na projednání jeho věci v jeho přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod také určitou komunikaci a kontakt mezi tímto dítětem a jeho opatrovníkem, a to způsobem a v míře odpovídající věku, vyspělosti, preferencím a nejlepšímu zájmu dítěte. Pokud takové dítě vůbec neví, že je řádným účastníkem řízení a že jej v tomto řízení někdo zastupuje a jak, či dokonce že je vůbec vedeno řízení v jeho věci, pak zpravidla dochází k porušení jeho práva dle čl. 38 odst. 2 Listiny. I dítě má právo být důležitým subjektem a účastníkem řízení, nikoli jen objektem ochrany a pasivním pozorovatelem rozhodování o své záležitosti.**

65. Shledané porušení práv nezletilé vedlejší účastnice nicméně nevyžadovalo kasační zásah Ústavního soudu, nýbrž stačilo konstatování porušení ústavně zaručených práv nezletilé. Toto porušení totiž bylo zčásti dodatečně zhojeno v řízení před Ústavním

soudem, v němž jmenovaný opatrovník nezletilé, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, své opatrovance poskytl potřebné informace jak o samotném řízení před obecnými soudy a jeho výsledku, tak i obecně o problematice očkování. Mimoto shledané porušení práv nezletilé vedlejší účastnice, respektive jeho odstranění v případném novém řízení před obecnými soudy by nemělo vliv na samotný výsledek soudního řízení pro stěžovatelku (srov. obdobně nález sp. zn. II. ÚS 1931/17, citovaný výše, bod 49). Porušení práv nezletilé vedlejší účastnice řízení v důsledku nevedlo k porušení základních práv stěžovatelky, zejména jejího práva na soudní ochranu a spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť se neprojevovalo v narušení řádného průběhu dokazování, respektive v neúplně zjištěném skutkovém základu věci (*a contrario* nález sp. zn. IV. ÚS 827/18, citovaný výše, bod 27; nález sp. zn. III. ÚS 3363/10, citovaný výše; či nález sp. zn. III. ÚS 3007/09, citovaný výše).

66. Ústavní soud sám pak v řízení o ústavní stížnosti dbal na dodržení práv všech účastníků a vedlejších účastníků řízení, včetně nezletilé vedlejší účastnice. Té byl k zastupování v tomto řízení usnesením jmenován opatrovníkem Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, toto usnesení bylo nezletilé vedlejší účastnici samostatně zasláno. Tento opatrovník se následně s nezletilou sešel a poskytl jí mimo jiné též informace o řízení před Ústavním soudem, možnostech rozhodnutí Ústavního soudu, a co to pro nezletilou může znamenat. Prostřednictvím opatrovníka se nezletilá znovu k celé věci vyjádřila a mimo jiné také sdělila, jakou formou by si přála být informována o výsledku řízení před Ústavním soudem. Zajištěním informování nezletilé o výsledku řízení o ústavní stížnosti byla následně pověřena soudkyně zpravodajka.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 8. října 2018

Ludvík David
předseda senátu

Odlišné stanovisko soudce Vojtěcha Šimíčka k výrokové části II.

S výrokovou částí II. nálezu v této věci, kterou je konstatováno porušení základních práv nezletilé vedlejší účastnice v řízení vedeném před Okresním soudem v Nymburce a Krajským soudem v Praze („výrok II.“), nesouhlasím a uplatňuji vůči němu podle ustanovení § 22 zákona o Ústavním soudu odlišné stanovisko. Mám za to, že rozhodnutí se mělo omezit na výrok, kterým by byla ústavní stížnost zamítnuta.

K tomuto stanovisku mne vedou následující důvody.

1. *Z procesního hlediska* vytýkám výroku II., že jde zcela *ultra petitem*. Stěžovatelka totiž tento petit vůbec nenavrhovala (v samotné ústavní stížnosti a ani v pozdějším vyjádření) – požadovala pouze zrušit napadená soudní rozhodnutí, nikoliv konstatovat porušení práv nezletilé vedlejší účastnice (nikoli svých vlastních!) v řízení předcházejícím jejich vydání. Navzdory tomu je výrokem II. konstatováno porušení práv nezletilé, a to za situace, kdy tento výrok nepožadovala nejen tato vedlejší účastnice, nýbrž ani samotná stěžovatelka. Přitom v bodu 24 nálezu je uvedeno, že Ústavní soud je vázán *petitem*, nikoliv však odůvodněním ústavní stížnosti. Ostatně podotýkám, že ani z obsahu odůvodnění ústavní stížnosti neplyne, že by stěžovatelka např. alespoň uplatnila ta základní práva, jejichž porušení nakonec shledal Ústavní soud důvodným. Výsledkem tak je vyhovění ve vztahu k jiné osobě, než je stěžovatelka, a z jiných důvodů, než bylo argumentováno v ústavní stížnosti. Nesouhlasím s kolegy v senátu (bod 25 nálezu), že takovýto postup je možný (pouhým) poukazem na nejlepší zájem dítěte podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

2. *Z věcného hlediska* nesouhlasím s takto extenzivně pojatými participačními právy. Lapidárně řečeno, pokud Ústavní soud vyhoví ústavní stížnosti a ve výroku uvede porušení ústavních práv (a v tomto směru je v zásadě lhostejno, zda se jedná o výrok kasační či „akademický“), znamená to, že obecný soud zcela zásadně pochybil – dopustil se protiústavnosti, resp. neochránil ústavně zaručená práva účastníků řízení. Takového zásadního pochybení se však soudy v daném případě dle mého silného přesvědčení nedopustily.

3. Kolegům v senátu v tomto směru vytýkám, že – byť vedeni dobrou vůlí – zaměňují něco, co soudy podle práva udělat *musely*, od toho, co snad udělat *mohly* jaksi nad rámec svých právních povinností. Z odkazovaného čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a ani z čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod totiž neplyne, že soud je povinen nezletilého informovat o výsledku řízení zvlášť, jemu srozumitelnou formou. Pokud tak učiní, je to samozřejmě dobře a žádné svojí povinnosti se neprotiví. Nelze však současně tvrdit, že pokud tak neučiní, dopustí se protiústavního excesu. Tento nálezný tak ve skutečnosti konstituuje nové základní právo (reinterpretací práva jiného, byť obsahově blízkého). Pokud do určité míry navazujeme na nálezný sp. zn. IV. ÚS 827/18 (bod 25), pak jdeme významně nad jeho rámec. V předmětném nálezný se totiž jednalo o právo nezletilé být slyšena, což v naší věci nepochybně splněno bylo (srov. k tomu zejména bod 43, kde je výslovně uvedeno, že názor nezletilé byl soudem zjišťován „a její stanovisko a postoj byly vzaty v úvahu, neboť právě s ohledem na ně okresní soud v napadeném rozhodnutí závěrem poukázal na faktickou neproveditelnost sporného přeočkování nezletilé v dané situaci“).

4. V nyní rozhodnutém případě tedy není pochyb o tom, že okresní soud nezletilou vyslechl (body 4, 5 nálezný), a to v kanceláři soudce bez přítomnosti rodičů a jejich právních zástupců. Zjevně se tak snažil vytvořit pro dítě co nejméně stresové prostředí.

Pochtivě se snažil získat názor nezletilé a ta nepochybně musela být dostatečně zpravena nejen o existenci řízení, nýbrž i o jeho podstatě, čímž byl naplněn čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte. Rovněž krajský soud chtěl zajistit účast nezletilé u jednání, nicméně akceptoval postoj její matky, která s dalším výsledkem nezletilé nesouhlasila (bod 8 nálezu). Podle mého přesvědčení odporuje elementární logice, pokud za této situace, kdy z důvodu nesouhlasu stěžovatelky s dalším výsledkem její nezletilé dcery před soudem, soud této žádosti vyhoví, a následně Ústavní soud (*ultra petitum*) konstatuje - na základě ústavní stížnosti stejné stěžovatelky – porušení participačních práv nezletilé. Takovýto způsob výkladu mi prostě „hlava nebere“. Pokud by totiž měl Ústavní soud někomu vytknout porušení participačních práv, pak by to nemělo být ve vztahu k soudům, nýbrž k samotné stěžovatelce. Proč např. nezajistila, aby nezletilá byla přítomna při vyhlášení rozsudku, když by jí skutečně na jejich participačních právech tak záleželo? Pokud by tak totiž učinila, umožnila by soudci, aby jí srozumitelně sdělil výsledek řízení. Je ostatně primárně úkolem rodičů, aby dokázali se svými nezletilými dětmi komunikovat na úrovni přiměřené jejich rozumové vyspělosti a věku. Výrok II. se mi proto jeví, nazíráno touto optikou, jako poněkud paternalistický.

5. Ostatně, pokud rodiče nejsou schopni této svojí povinnosti dostát, je úkolem ustanoveného opatrovníka hájit zájmy nezletilého. Připouštím, že v nyní projednávané věci tento opatrovník postupoval skutečně zřejmě pouze formálně a toto jeho počínání si zasloužilo kritiku – avšak v odůvodnění, nikoliv ve výroku nálezu. Úkolem opatrovníka by totiž v těchto případech mělo být s nezletilým dítětem neformálně komunikovat, nestranně a srozumitelně mu vysvětlovat smysl a podstatu vedeného řízení a zprostředkovat mu jeho výsledek. Proto také je mu ostatně doručováno výsledné rozhodnutí: ne proto, aby je někde založil a odškrtnl si případ jako vyřízený, nýbrž aby nezletilému vysvětlil, co toto rozhodnutí znamená a co bude následovat po něm. Pokud ovšem nyní Ústavní soud v podstatě dovedl, že tato povinnost náleží soudu, pak skutečně nevím, nač vlastně jsou opatrovníci ustanovováni. Okolnost, že zřejmě ne vždy plní svoji roli správně a s odpovídajícím nasazením, totiž nemůže vést k tomu, že budou fakticky opomíjeni.

6. Vracím se k úvodní myšlence: soudce se znalostí konkrétních okolností samozřejmě může mít někdy nedůvěru k opatrovníkovi, zda dokáže nezletilého o výsledku řízení odpovídajícím způsobem zpravit, a to ho může vést k tomu, že tak učiní sám. Problém však je, že výrok II. je precedenční a z tohoto práva činí bezvýhradnou povinnost. Tuto reinterpetaci role opatrovníka a soudu jsem nemohl podpořit.

V Brně dne 8. října 2018

Vojtěch Šimíček

Právní věty:

I. Zjistí-li Ústavní soud, že v přezkoumávaném řízení před obecnými soudy došlo k porušení ústavně zaručených práv dítěte, jehož se řízení týkalo, je v souladu s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte povinen zasáhnout.

II. Není vyloučeno, aby výhrada svědomí jednoho z rodičů vůči zákonné očkovací povinnosti byla úspěšně uplatněna i v situaci názorového sporu mezi rodiči ohledně očkování jejich dítěte; v takovém případě však bude nutno vážit svobodu svědomí rodiče oponujícího očkování (čl. 15 odst. 1 Listiny) nejen s veřejným zájmem na ochraně zdraví, ale také s totožnou svobodou svědomí druhého rodiče, při zohlednění, že právo na péči o dítě a jeho výchovu náleží oběma rodičům (čl. 32 odst. 4 Listiny). Dostatečně naléhavé důvody pro oprávněnost namítané výhrady svědomí navíc nelze založit na předchozí špatné zkušenosti s očkováním spočívající v projevu méně závažných vedlejších účinků očkování u dotčeného dítěte ani na poukazu na velmi závažnou reakci jiné osoby na zcela odlišné nepovinné očkování ani na samotných pochybnostech o přínosu očkování pro dotčené dítě.

III. Právo dítěte být slyšeno v řízení, které se jej týká, ve smyslu čl. 12 Úmluvy o právech dítěte se neomezuje na pouhé zjištění názoru dítěte na projednávanou záležitost, ale zahrnuje také další komunikaci s dítětem a informování jej o řízení, včetně toho, jak nakonec bylo rozhodnuto v záležitosti dítěte a jak byl zohledněn jeho zjištěný názor (vyjádřilo-li jej dítě). Za dodržení tohoto práva odpovídá soud. Je-li dítě způsobilé být v řízení vyslechnuto přímo soudem a není-li to rozporné s jeho nejlepším zájmem, pak by to měl být rovněž přímo soud, kdo dotčenému dítěti přístupnou formou vysvětlí, jak v jeho záležitosti bylo rozhodnuto a jak přitom byl zohledněn jeho názor. Právo dítěte být slyšeno v záležitosti, která se jej týká, podle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte není obecně vázáno na žádný věkový limit dítěte; konkrétní podoba jeho realizace nicméně vždy musí reflektovat věk, vyspělost a nejlepší zájem dítěte.

IV. Je-li účastníkem soudního řízení nezletilé dítě zastoupené ustanoveným kolizním opatrovníkem, které je schopno pochopit, že je vedeno soudní řízení, které se jej týká, vyžaduje jeho právo na projednání jeho věci v jeho přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod také určitou komunikaci a kontakt mezi tímto dítětem a jeho opatrovníkem, a to způsobem a v míře odpovídající věku, vyspělosti, preferencím a nejlepšímu zájmu dítěte. Pokud takové dítě vůbec neví, že je řádným účastníkem řízení a že jej v tomto řízení někdo zastupuje a jak, či dokonce že je vůbec vedeno řízení v jeho věci, pak zpravidla dochází k porušení jeho práva dle čl. 38 odst. 2 Listiny. I dítě má právo být důležitým subjektem a účastníkem řízení, nikoli jen objektem ochrany a pasivním pozorovatelem rozhodování o své záležitosti.